

Цюпак І. М. Історіографія початкової освіти Херсонщини ХІХ – ХХ століття // Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 21-22 червня 2019 р.). - С. 117-119.

Львівська
Педагогічна
Спільнота

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ
ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ**

21–22 червня 2019 р.

Львів

Цюпак І. М.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

ІСТОРИОГРАФІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЩИНИ

XIX – XX СТОЛІТТЯ

Трансформація початкової освіти може бути ефективною за умови вивчення історичного досвіду та вмілого використання його найбільш прогресивних і раціональних здобутків у сучасній практиці.

В умовах духовного відродження України посилюється інтерес до історичного аспекту суспільного зростання, зокрема генези освіти, оскільки саме вона виступає впливовим чинником соціального прогресу. Набуває ваги потреба дослідження проблем виховання в окремих регіонах, історико-педагогічних традицій українського народу [4, с. 1180]. Класифікація наукових досліджень з історії розвитку, становлення та модернізації освіти розкриє можливості для ґрунтовного дослідження специфіки функціонування й організації педагогічного процесу, їх впливу на становлення освіти та впровадження позитивного педагогічного досвіду в практику сучасних закладів освіти.

Будуючи нову систему освіти, необхідно враховувати не лише тенденції розвитку зарубіжних освітніх моделей, а насамперед, відроджувати національні історико-педагогічні традиції, тому актуальним та доцільним сьогодні стає вивчення діяльності освітніх закладів державного, громадського та приватного характеру в історичній ретроспективі.

Поширення початкової освіти серед дітей і дорослих різних верств суспільства було одним з головних напрямків діяльності духовенства Херсонської єпархії, діяльність якої розкрито у дослідження Тригуб О.П. «Історія Херсонської єпархії (1775 – 1918 рр.)». Автором зазначено, що у 1905

р. церковні школи займали перше місце за своєю чисельністю: з 1828 шкіл Херсонської губернії 630 (34,5%) належало церкві, 532 (29,1%) – земським установам, 187 (10,2%) становили міські початкові школи, решту – школи інших відомств [3, с. 14]. Діяльність духовенства в галузі початкового навчання сприяла зростанню культурно-освітнього рівня населення Південної України. Церковно-приходські школи давали порівняно міцні знання з основних предметів і відіграли позитивну роль в поширенні грамотності, особливо в сільській місцевості, де було дуже мало світських навчальних закладів. Однак, на думку автора, для системи початкового навчання Херсонської губернії були характерні значні недоліки: велика плінність кадрів, низька присутність школярів на заняттях, недостатнє фінансування.

Але, як зазначає Тригуб О.П., з подальшим розвитком земської освіти, через недостатнє фінансування, відсутність вчителів, слабкість навчально-матеріальної бази кількість церковно-приходських шкіл та число учнів у них зменшується порівняно із земськими школами та школами інших відомств, які мали більші можливості для функціонування своїх навчальних закладів.

У науковій праці Мінц М.О. зазначено, що помітним внеском у дослідження народної освіти у південному регіоні є праці І.А. Добренського, В.В. Постолатія, О.П. Тригуба, П.М. Тригуба, О.В. Білюка, І.С. Павлика, В.П. Шкварця, М.Ф. Мельника, В.В. Боброва, С.Г. Водотики, Є.Г. Сінкевича та ін. Автори вказують, що швидке зростання економічного потенціалу на Півдні України сприяло розвитку початкової освіти, появі значної кількості народних училищ у пореформений період та поступове підвищення популярності освіти серед народу [1, с. 8].

У дисертації Мінц М.О. «Розвиток початкової освіти на Півдні України (1861 – 1917 рр.)» вивчено та проаналізовано особливості становлення та розвитку початкових шкіл Півдня України в 1861-1917 рр. У розділі «Розвиток народної освіти на Півдні України» розкрито чотири періоди: I період – стан початкової освіти у дореформений період; II період – початкова школа у 60-70-х роках XIX ст.; III період – розвиток початкової освіти у 1880-90-х роках,

виникнення та розвиток церковнопарафіяльних шкіл; IV період – народна школа на початку XX століття [1, с. 9-12]. Автором дається загальна характеристика народних шкіл, підпорядкованих різним відомствам, висвітлюється роль держави, земств, церкви, громад у розповсюдженні писемності жителів південного регіону України. Досліджена організація навчального процесу, система підготовки педагогічних кадрів, фінансово-матеріального забезпечення, контролю за роботою народних шкіл, законодавча діяльність уряду в галузі освіти. Встановлено, що початкові школи були основними осередками поширення освіти на Півдні України.

Дослідження Рябовол Л. Т. «Розвиток земської освіти в Херсонській губернії (друга половина XIX – початок XX століття) присвячене розкриттю соціально-економічних та політичних умов виникнення і становлення земських навчальних закладів, а саме висвітленню процесу розвитку початкових земських шкіл та спроби введення загального початкового навчання, розкриттю всіх аспектів навчально-методичної роботи земств у галузі початкової школи [2, с. 8, с. 13]. Авторкою визначено освітні завдання розвитку початкової освіти Херсонської губернії досліджуваного періоду, найважливішими серед них були: створення мережі шкіл та забезпечення їх вчителями; введення загального обов'язкового безкоштовного початкового навчання; написання нових цікавих підручників, які б активізували пізнавальну діяльність учнів; створення для кожного вчителя оптимальних умов життя і діяльності; українізація навчально-виховного процесу; зрівнювання в правах класичної та реальної освіти; забезпечення доступності та безперервності навчання.

Реалізація визначених завдань здійснювалась частково за рахунок організації та проведенні з'їздів і тимчасових учительських курсів, де розглядались питання, що стосувалися внутрішнього устрою початкової школи та можливостей розширення її освітнього змісту. На цих та інших аналогічних заходах вчителі знайомились з новими ефективними методами навчання, обговорювали шкільні підручники та навчальні посібники й визначали найкращі серед них [2, с. 10-13]. Як зазначає Рябовол Л. Т., земські освітяни

здійснювали спроби щодо створення варіативних навчальних програм, а саме серед власне земських розробок вказано авторські програми для початкової школи П.Д. Ревуцького, К.М. Шульгіна, П.Х. Олейникова. Особливу увагу херсонські земці приділяли розширенню освітнього змісту початкової школи як основи для подальшого навчання і розвитку людини. Вони наголошували, що завдання початкової освіти не можуть обмежуватися набуттям елементарної грамотності, і обґрунтовували необхідність продовження терміну навчання на означеному щаблі освіти до чотирьох років.

Отже, першочерговим завданням щодо розвитку початкової освіти земства Херсонській губернії у 1864 – 1920 рр. було введення обов'язкового загального безкоштовного початкового навчання.

Список літератури:

1. Мінц М.О. Розвиток початкової освіти на Півдні України (1861 – 1917 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / М.О. Мінц ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2007. – 19 с.

2. Рябовол Л.Т. Розвиток земської освіти в Херсонській губернії (друга половина XIX – початок XX століття): Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.Т. Рябовол; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2001. – 20 с.

3. Тригуб О.П. Історія Херсонської єпархії (1775 – 1918 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О.П. Тригуб ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2001. – 16 с.

4. Цюпак І.М. Класифікація педагогічних досліджень в галузі історії дошкільної педагогіки / Classification of pedagogical research in the field of preschool pedagogy history [Текст] / І.М. Цюпак // Children & Schools, Issue 4 (2), (October), Volume 39. Oxford University Press, 2017. – Pages 950 – 1304. – S. 1180-1185.